Tarih Bilinci

Tarih ve Kültür Dergisi

Özel Sayı - Mart 2014

"Kurtarılmayı Bekleyen Bir Medeniyet Harikası

Doğu Türkistan"

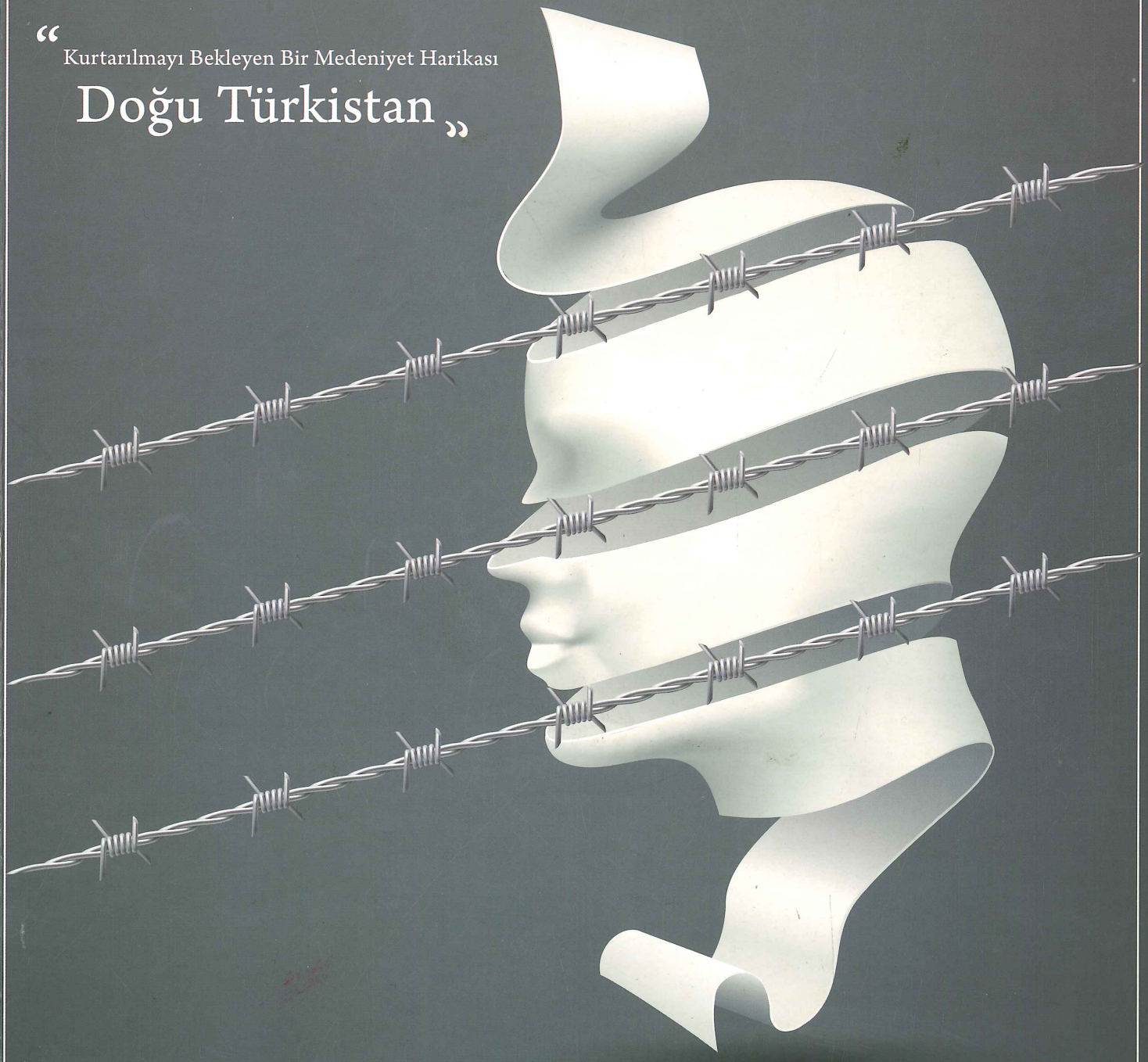

ISSN 1309 - 4963

TBBD

TARİH BİLİNCİ
Sanat ve Kültür Dergisi
Sayı: 25-26 / Mart 2014
Üç ayda bir yayınlanır.

ISSN :1309-4963
Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Hasan KONUK

Yazı İşleri Müdürü
Zekeriya Açıkgöz

Editör
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK

Genel Koordinatör
Emine BEYAZKURT SARAÇ

Basın Sözcüsü
Mahmut Berkay Özer

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Prof. Dr. Mehmet CAN
Prof. Dr. Orhan KILIÇ
Prof. Dr. Bedri GENCER
Prof. Dr. Nihat BULUT
Prof. Dr. Yücel OĞURLU
Prof. Dr. Tayyar ARI
Prof. Dr. Mefali HIZLI
Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Doç. Dr. Mazhar BAĞLI
Doç. Dr. Ensar NİŞANCI
Doç. Dr. Ahmet YILDIZ
Doç. Dr. Senai YALÇINKAYA
Doç. Dr. Ebubekir SOFUOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Bedri MERMUTLU
Yrd. Doç. Dr. Şükran YAŞAR
Yrd. Doç. Dr. Nazım ELMAS
Av. Reşat PETEK
Sadık YALSIZUÇANLAR

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Erkan TÜRE
Prof. Dr. Mustafa SAMASTI
Prof. Dr. Cahid BALTACI
Prof. Dr. Mehmet MAKSUTOĞLU
Veli ŞİRİN
Emin ÜSTÜN

altamira
"Mağaradan Markaya"

Art Director
Enes Malik KILIÇ

Hukuk Danışmanları
Av. Ömer BOZOĞLU
Av. Hüseyin ÖZTÜRK

İdare Yeri
Bağlarbaşı İcadiye Cad. Cumhuriyet Apt.
No: 15 Daire 2 Bağlarbaşı/Üsküdar/İSTANBUL
Tel.: 0(216) 651 10 27
tarihbilincinde@gmail.com

Şenyıldız Matbaacılık Yay. Hed. Eşya Tekstil
San. Tic. Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi NO.3 K.1
Topkapı / İSTANBUL

Kültür Bakanlığı Sertifika No:
11964

02 Editörden Pr. Dr. Mehmet Çelik

04 Uygurların Diasporasının Tarihi ve Uygur Göçmenlerin Durumuna Genel Bakış

22 Uygurların Diasporası

37 Çin'in Yeni Yönetimi ve Siayasal Reform

57 1911 Yılına Kadar Doğu Türkistan'ın Genel Durumu

63 Uygur Şehri Por-Bajin ve Ning-Kuo Prenses

73 Muhaceretteki Uygurların Basın Yayın Tarihi Bibliyografyası Üzerine

78 Uygurların Kabul Ettikleri Dinlerdeki Ortak İnançlar

100 Tarih Boyunca Uygur Devletleri

132 Türkistan'ın İşgali'nin Tamamlanması ve Buhara Hanlığı'nın İşgali ile Doğu Türkistan

136 Davet Adamlığından Devlet Adamlığına Sabit Abdülbaki

153 Doğu Türkistan'ın Bağımsızlık Mücadelesine Adanan Bir Ömür

162 Doğu Türkistan'ın İşgali

166 Turfan Karizleri

172 Melike AmanNisa Han

180 Osman Batur Ha

186 İsa Yusuf Alptek

190 Uygur Mutfağına Tarihsel Bir Bakış

198 1911 - 1955 Yılları Arasında Doğu Türkistan

212 Doğu Türkistan'ın Tarihçesi

ALTAYLARIN ŞEYH ŞAMİLİ

OSMAN BATUR HAN

Ömer KUL

1899'da Altay'ın Köktogay bölgesi Öndirkara mevkiinde dünyaya gelen Osman Batur, Kazakların Orta Cüz–Kerey–Abak Kerey–Cantekey–Molkı–Aytuvgan boyuna mensuptur. Osman Batur, İslam Bey ailesinin en büyük oğludur. Babası İslam Bey, annesi ise Ayça (Kayşa) Hanım'dır.

Osman Batur'un çocukluk ve gençlik yıllarına ait bilgiler Türkiye'ye göç edenlerden alınabilmiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarının diğer Kazak çocukları gibi geçtiği söylenebilir. Beş veya yedi yaşında sünnet ettirilmiş, Molla Efendi'den dini dersler almıştır. Evlilik çağına girdiğinde izdivaç yapıp çoluk–çocuk sahibi olmuştur. Gerilla harbinin inceliklerini bilmesi hasebiyle Böke Batur'un yanında yetiştiği söylenegelmiştir. İki lider arasında bir akrabalık bağı ve Altay'da yaşamaları dışında herhangi bir ilişki yoktur.

12 Şubat 1940'da Sarıtogay'da Akit Hacı'nın camiine yapılan tecavüz üzerine İris ve Esim Han liderliğinde çıkan protesto, Çinlilere karşı sıkılan ilk kurşun olma özelliğini taşır. Çinli yetkililer silah toplama gayesiyle İslam Bey'in avılına gelmiş, fakat babasının ısrarına rağmen silahını teslim etmemiş ve tarihi sözünü burada söylemiştir: "Bugün silah veren yarın canını verir. Çinlilere verecek silahım yok. İstiyorlarsa gelip alsınlar. Korkanlar silahlarını teslim edebilir".

Babası ve annesinin hayır duasını alan Osman Batur'un dağa çıkması, Çinlilerin yapacağı zarar–ziyan korkusundan, halkın ilk başlarda tepkisine yol açmıştır. Fakat yaşananlar Osman Batur'u halk arasında destanlaştırmıştır. Osman Batur'un Şerdiman, Nimetullah ve Nabi adlı çocukları 1941 senesinden itibaren istiklal mücadelelerinde görev aldı. Urumçi idaresinin 5 Temmuz 1940'ta Altay'da Ruslara maden arama izni vermesi ayaklanmayı alevlendirdi. 10 Mayıs 1941'de Osman Batur emriyle Altay'da görevli birçok Rus kurşuna dizildi. O, Ekim 1941'den itibaren milli ayaklanmanın liderliğini ele aldı. Osman Batur'un 1942 yılındaki faaliyetlerinden biri hem Moğolistan hem de Sovyetler Birliği'nden yardım almak olmuştur. Mart 1942'den Nisan 1943'e kadar hükümet askerlerine baskın yapan Osman Batur, düşmanına büyük zayiat verdirmiştir. 1943 yılı baharından itibaren Moskova, ihtilalcileri desteklemeye karar vermiştir. Osman Batur'un ikinci hanımı, üç oğlu ve beş kızı, 1942'de hapse atılmıştır. Tek erkek kardeşi Delilhan İslamoğlu da 1942'de zalimce katledilmiştir. Aynı sene kızı Pansiya, babasına katılmıştır.

Mayıs 1943'ten itibaren Moskova, Osman Batur'un faaliyetlerini genişletmesi için özendirdi. Haziran 1943'ten sonra ise Osman Batur birçok zafer kazandı. Bu savaşlar Mart 1944'e kadar devam etti. O, "Hür Altay/Erikti Altay" teşkilat divanını toplantıya çağırdı. 22 Haziran 1943'te Bulgun'da yapılan törenle kendisine "Han" rütbesi ve kahramanlıklarından dolayı "Batur" ünvanı verildi.

Osman Batur, bundan sonra daha güçlü bir şekilde Urumçi ile mücadele etmeye başladı. Moğolistan devlet başkanı Çoybolsan'a heyetler göndererek, silah alımı konusunda mutabakata vardı. Çatışmalar Aralık 1943'te şiddetlenince yapılan toplantıda Osman Batur "Başkomutan" seçildi.

Ocak 1944'ten itibaren Moğolistan'ın yaptığı yardımlar, Çin birliklerine karşı başarıda etkili oldu. Çoybolsan, Şubat 1944'te Alatöbe (Alatepe) mezrasında ilk defa Osman Batur ile buluştu. 16 Mart 1944'te Canibek'in sancağı çıkarılarak yemin ile tören yapıldı. Mart 1944'te Çin birliklerinin boşalttığı yerlerdeki kontrol Osman Batur'a geçti. 9 Nisan'da Bulgun'da Osman Batur, Çoybolsan ve Macik bir görüşme yaptı. 16 Nisan'da tertip edilen toplantıda istiklallerini alıncaya kadar mücadeleye devam kararı açıklandı.

Osman Batur birlikleri, Haziran 1944'te savaşı Altay'ın diğer bölgelerine yaydı. Urumçi idaresi ise Altay'a kesin taarruz yapmayı planladı. İki taraf arasında muhtemelen Temmuz ayında vuku bulan savaşlar şiddetli geçmiş ve 15 gün kadar devam etmiştir. Savaşlarda Çin askeri birliklerinin ricat etme kararı Osman Batur'un kesin bir zafer kazanması anlamına gelmiştir.

Osman Batur'un Altay'daki başarıları Doğu Türkistan'ın diğer bölgelerinde de etkisini göstermiş ve İli'de Alihan Töre liderliğinde büyük bir ihtilal meydana gelmiştir. Hareketin başarıya ulaşması, Gulca Hükümeti'nin kurulmasını temin etmiş ve hükümeti ilk tanıyan da Osman Batur olmuştur. Daha sonra "Üç Vilâyet İnkılâbı" olarak adlandırılan İli ihtilali, Doğu Türkistan tarihinde eşi benzeri olmayan bir olay hâline gelmiştir.

Osman Batur, 7 Ekim 1944'te Altay valiliği görevine atandı. Ihtilalcilerin zaferleriyle kinlenen Çinliler, Osman Batur'un 18 yaşındaki kızı Kabiyra ile 14 yaşındaki oğlu Baydolla'yı anneleri Mamey'in gözleri önünde paramparça ettiler. 11 yaşındaki oğlu Kariy ve 9 yaşındaki kızı Sapiyan'ı da 20 metre derinliğindeki bir kuyuya attılar. Evlatlarına yapılan bu acımasız zulme dayanamayan Batur'un ikinci hanımı Mamey, aklını kaybederek, kendisini nehrin sularına atmışsa da kurtarılmıştır.

1945'te Osman Batur, "Uluttu Korgav Uyumu/Ulusu Koruma Teşkilatı"nı kurdu. 6 Eylül 1945'te merasimle Altay halkının savaşı kazandığını ilan etti. Moğolistan ve Sarsümbe'deki Rus konsolosu, Osman Batur'u tanıdıklarını bildirdi.

Osman Batur, Altay valisi olarak Şubat 1947'ye kadar görevine devam etti. Milli Ordu, Manas'a kadar geldiğinde Çin askerlerinin ateşkes ilan ettiği görüldü. Bunun üzerine İli liderleri elçilerini Urumçi'ye gönderdi. Barış görüşmeleri 14 Eylül 1945'te başladı. Müzakereler neticesinde Çin ve Gulca Hükümetleri arasında 2 Ocak 1946 tarihinde anlaşma imzalandı.

1946'da Alihan Töre'nin ortadan kaybolması, karışıklıkların fitilini ateşledi. Osman Batur, Gulca yönetiminden yüz çevirdi. Hükümete güvensizlik göstermesi üzerine bütün görevlerinden alındı. Bu durum üzerine Osman Batur, Gulca (İli) ile irtibatını kesti. Bu suretle Gulca idaresi tarafından getirildiği Altay vilayeti askeri ve mülkî amirliği görevinden hükümete karşı tavırları yüzünden Şubat 1947'de alındı. 1948 yılı başlarında Osman Batur, Gulca idaresi tarafından "hain" ilan edildi. Osman Batur'un taraf değiştirmesi Gulca yönetimi açısından kayıp olmuştur. Eylül 1946'da Tayankol'a yerleşen Osman Batur, bir taraftan İli yönetimine karşı direnişe geçerken diğer taraftan Urumçi idaresiyle gizli görüşmelere başladı.

Ülkede Sovyet tesirinin artması üzerine Merkezi Hükümet, 19 Mayıs 1947 tarihinde Xin-jiag Eyalet Hükümeti Başkanlığına Dr. Mesut Sabri Baykozi'yi getirtti. Haziran 1948'de Baykozi, Osman Batur'u Urumçi'ye davet etti. 10 Haziran 1948'de Urumçi'ye giden Osman Batur halk tarafından sevgiyle karşılandı.

1949'da Doğu Türkistan bu defa Komünist Çin işgaline maruz kaldı. Gelişmeleri takip eden Osman Batur ise "Milleti Yükseltme Cemiyeti"ni kurdu. Osman Batur, Temmuz ayının 20'lerinde Urumçi'deki ABD Büyükelçisi Paxton ile görüştü. 26 Eylül 1949'da Genel Vali Burhan Şehidî ve kumandan Tao, ülkenin savaş yapmaksızın Komünistlere teslim edildiğini ilan etti.

Eylül 1949'da Doğu Türkistan'daki Müslüman-Türk liderler tertip ettikleri toplantıda dış ülkelere göç etmeye karar verdi. Canımhan Hacı, 11 Eylül 1949'da Urumçi'yi terk Osman Batur'la buluştu. Kazak halkı 1949 senesinin Eylül ayından itibaren silahlı mukavemete devam etti. 17 Eylül 1949'da Osman Batur valilik görevinden alındı ve yakalanması için peşine birlikler sevk edildi. Osman Batur komünist birliklerine karşı altı ay kadar gerilla savaşını devam ettirmiş, fakat netice itibariyle Gasköl'e hareket etmeye karar vermiştir.

Osman Batur, Çin karşısında tutunamayacağını anlayınca Haziran 1950'de Zindankol'da düşmanıyla yapılan savaştan sonra Makay'a yönelmiştir. Baskın kafilenin dağılmasına sebep olmuş, Osman Batur yanında kalan az sayıda kişiyle 28 Ağustos 1950'de Makay'a gelmiştir. Osman Batur, Yapılan toplantıda gelecekleri de bekleyerek 1950-1951 kışını Kanambal dağında geçirmeye karar verdiğini açıklamıştır.

1951 senesinde Komünist birlikler Osman Batur'un yakalanması için özel eğitimli 8. Kızıl Alay'ı görevlendirdi. Dunkuang'daki 8. Kızıl Alay, 10 Şubat 1951 günü Kayız'a hareket etti. Osman Batur ise son savaşını yaptığı Kayız'da 17 Şubat'ı 18 Şubat'a bağlayan gece yakalanıp, Çin Kurtuluş Ordusuna esir düştü. Osman Batur'un yerini İsa Yusuf Alptekin'e göre Batı Türkistan'da doğan ama Doğu Türkistan'a yerleşen Kırgız asıllı Yusuf Han ile Kazak asıllı Enver Cakulin'in fiilen Kızıl Çinlilere hizmet ettiğini belirtmektedir.

Esir edilen Osman Batur, 21 Şubat 1951 tarihinde Dunkuang'a, oradan da 16 Mart 1951'de Urumçi'ye götürüldü. Ağır işkencelere tabi tutulan Osman Batur'a karşı devrimci hareketlerden adam öldürme ve hırsızlığa kadar birçok suç isnat ile idama mahkûm edildi. İdam kararı infaz edilmeden önce, göğsünde isnat edilen suçların yazılı olduğu bir levha asılı halde Urumçi sokaklarında dolaştırıldı. Kızı Azapay'ın da esir olarak çalıştırıldığı bir elbise imalathanesine götürüldü. Azapay'ın naklettiğine göre Osman Batur'un son sözü: "Ben ölebilirim ama milletim mutlaka vatanını geri alacaktır" olmuştur. Osman Batur, 29 Nisan 1951 tarihinde bir Pazar günü kurşuna dizilmek suretiyle infaz edildi.

Osman Batur, fiziksel olarak 1,85 boyunda, iri kıyım, kısa ve kalın bir boyna sahip, esmer ve gözleri daime kapalı denecek derecede kısık bir görünüşe sahipti. Kaşlarının arası kırışık olan Osman Batur'un en önemli özelliklerinden birisi de az konuşması idi. Mücadelesindeki tek ihtirası halkının özgürlüğü idi. Osman Batur'un birçok yönüyle Kafkas Kartalı Şeyh Şamil'e benzediğini söylemek mümkündür. Gayesinden döndüğü, düşmanına acıdığı veya dostuna ihanet ettiği vaki olmamıştır.

